

Woonomgevingen voor mensen met dementie

Ontwerpen voor geborgenheid en participatie

Dementie is een syndroom dat gepaard gaat met toenemend geheugenverlies en verlies van andere cognitieve functies zoals communiceren en bewegen. Het kan sterke gevoelens van onzekerheid, angst en thuisloosheid met zich meebrengen en heeft een grote impact op het dagelijks leven van de persoon in kwestie en de naaste omgeving. Ingenieur-architecte Iris Van Steenwinkel ging in haar doctoraatsonderzoek na hoe architectuur mensen met dementie kan ondersteunen in hun dagelijks leven. Dat deed ze onder leiding van prof. Ann Heylighen en prof. Chantal van Audenhove.

Figuur 1: De zetel in de living biedt een dame met dementie een strategische plek, waar ze door een tijdschrift kan bladeren, tv kan kijken, naar buiten kan kijken, maar evengoed geborgenheid en rust vindt door haar lichaam te ondersteunen met kussen, zich in zachte dekens te wikkelen, en door de gordijnen en luiken toe te doen.

Mensen met dementie aan het woord

Er worden al lang aangepaste woonzorgomgevingen gebouwd voor mensen met dementie. De ideeën over hoe deze infrastructuur wordt ontworpen en met welke zorg deze mensen best omringd worden, evolueren door nieuwe inzichten. Deze evolutie wordt gekenmerkt door een toenemende afwijzing van hiërarchische structuren, rigide regels en een vastgelegde dagindeling waaraan ouderen bij een verhuis naar een woonzorgcentrum worden onderworpen. Er is ook een toenemende afkeer van gebouwen die vooral de logica van de zorgorganisatie reflecteren. De nadruk verschuift naar het dagelijks leven van de bewoners en er wordt meer rekening gehouden met hun ervaringen, waarden, wensen en bekommernissen. Ook in wetenschappelijk

onderzoek worden mensen met dementie hoe langer hoe meer aan het woord gelaten. Deze evolutie zal zich wellicht nog voortzetten.

Iris Van Steenwinkel liet in haar onderzoek mensen met dementie aan het woord, voor zover hun communicatievaardigheden dat toelieten. Haar onderzoek speelde zich af in een woonzorgcentrum en twee privéwoningen. De resultaten tonen vijf manieren waarop architectuur mensen met dementie kan ondersteunen in hun dagelijks leven.

Ontwerpen voor mensen met dementie

Richt strategische plekken in

Mensen met dementie hebben het zowel op cognitief als op fysiek vlak moeilijker. Ze zitten met vragen zoals: waar ben ik, waar kan ik naartoe, wat wordt er van mij verwacht? Hun leefwereld

is vol onzekerheden en wordt onbegrijpbaar. Daarom is het belangrijk plekken in te richten waar ze geborgenheid kunnen vinden. Bijvoorbeeld een plek waar ze contact hebben met een vertrouwenspersoon (zoals een mantelzorger), waar ze naar buiten kunnen kijken met zicht op het komen en gaan van mensen, of juist een plek waar ze tot rust kunnen komen door zich terug te trekken. Deze voor hen strategische plekken worden best zo ingericht dat de persoon er op een comfortabele manier zijn tijd kan doorbrengen. Voorzie er bijvoorbeeld tijdschriften, een tv, zakdoeken, dekentjes en kussens.

Voorzie alledaagse plekken en objecten

Ook personen met dementie willen én kunnen vaak nog deelnemen aan dagelijkse activiteiten, al dan niet op een aangepaste manier en met hulp van anderen. Voorzie daarom ook in een woonzorgcentrum ruimten en objecten die deelname aan die activiteiten mogelijk maken en stimuleren, bijvoorbeeld een veilige keuken, een hobbyruimte, een muziekinstallatie, een mooie en toegankelijke tuin met tuingerief en een kippenhok, een overdekt terras voor beschutting, een wasdraad, een brievenbus, enzovoort. Zulke ruimten en objecten maken van een woonzorgcentrum een prettige en herkenbare woonomgeving, eerder dan louter een zorgomgeving.

Figuur 2: In deze woning werd meer licht en ademruimte gecreëerd door de muren wit te schilderen, het donker, antiek meubilair te vervangen door wit, eenvoudig meubilair, door alles ordelijk te houden en decoratie te beperken.

Creëer hedendaagse architecturale kwaliteiten

Een geborgen en herkenbare omgeving creëren is belangrijk. Maar architecturale kwaliteiten uit hedendaagse architectuur zijn minstens even belangrijk: licht, ruimte, relatie met en toegang tot buitenruimten, en een ordelijk interieur zonder tierlantijntjes.

Hou rekening met de sociale dynamiek

Dementie maakt een persoon in toenemende mate afhankelijk van anderen. Dat kan veranderingen in persoonlijke relaties met zich meebrengen, alsook een gevoel van verlies aan controle en privacy. Bewoners in een woonzorgcentrum zijn in eerste instantie onbekenden voor elkaar. Mogelijk worden er vrienden gemaakt, maar de kans bestaat ook dat ze niet goed met elkaar kunnen opschieten. Een woon(zorg)omgeving dient dus keuzemogelijkheden te bieden aan haar bewoners: ruimten om zich af te zonderen, of om met slechts enkele medebewoners, vrienden of familieleden samen te zijn, of met een hele groep.

Maak gepaste verbindingen en grenzen

Waar vele mensen samenkomen is het belangrijk om gepaste ruimtelijke verbindingen en grenzen te voorzien tussen publieke en privéplekken en tussen verschillende wooneenheden. Ook wat betreft de relatie met de buurt moet er een gepast evenwicht gevonden worden tussen veiligheid en integratie.

Figuur 3: Op dit overdekt terras kunnen de dame met dementie en haar echtgenoot van het buitenleven en de tuin genieten.

Figuur 4: De lange gang in het bestudeerde woonzorgcentrum vormt een ongepaste publieke passage doorheen alle, eerder private, wooneenheden. Om te voorkomen dat bewoners hun wooneenheid verlaten via deze gang, werd de deur tussen twee wooneenheden gecamoufleerd met een poster van een boekenkast, een noodoplossing die probeert te verdoezelen wat de architectuur eigenlijk suggereert.

Vooraf bij grotere en complexere ontwerpopgaven zoals die van woonzorgcentra is dit niet altijd evident. Woonzorgcentra zijn vaak georganiseerd langsheen lange gangen. Die zijn wel handig voor zorglogistieke processen, maar doen de nodige grenzen tussen publieke en privéplekken mogelijk teniet en kunnen voor bewoners met dementie eerder verwarrend zijn.

Onthoud...

Ook al is de diversiteit onder mensen met dementie heel erg groot en ook al lijken hun belevingswereld en hun gedragingen (op het eerste zicht) erg eigenaardig, toch zijn deze mensen gebaat bij architecturale kwaliteiten die voor de meesten onder ons een aangename woonomgeving helpen maken. Denk aan alledaagse ruimten en objecten, licht, toegang tot buitenruimten, ruimte voor privacy en samenzijn, enzovoort. Dit lijkt misschien evident, maar wordt al te vaak vergeten of uit het oog verloren tussen de veelheid aan eisen omtrent zorglogistiek, kosten, regelgeving, brandveiligheid en bouwtechniek. De stem van mensen met dementie zelf en hun naaste zorgverleners brengt bovenstaande architecturale kwaliteiten weer onder de aandacht.

*Iris Van Steenwinkel, postdoctoraat
onderzoeker KU Leuven*